

ISSN: 2146-3042

DOI: 10.25095/mufad.1622370

Bağımsız Denetim Kalitesinin Kilit Denetim Konularına Etkisi: BIST 100 Endeksinde Bir Analiz*

Dilek ÇARDAK**

Şükran GÜNGÖR TANÇ***

ÖZET

Bağımsız denetim kalitesine ilişkin bazı göstergelerin BDS 701 standardı kapsamında denetçi raporlarında yer alan kilit denetim konuları üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmanın veri setini Borsa İstanbul 100 endeksindeki işletmelerin bağımsız denetçi raporlarından ve faaliyet raporlarından elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bu çalışma, bağımsız denetim kalitesinin kilit denetim konularının açıklanması üzerindeki etkisini Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) ile analiz ederek, literatürde sınırlı olan bu ilişkiye yönelik sonuçlar ortaya koymaktadır. Mevcut araştırmalardan farklı olarak, denetim kalite göstergelerinin kilit denetim konularının sayısına etkisini inceleyerek hem akademik literatüre katkı sağlamakta hem de uygulayıcılara yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Yapısal eşitlik modellemesi ile yapılan analizler; denetim şirketi büyüklüğünün kilit denetim konuları ile negatif anlamlı, denetim komitesinin ise pozitif anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir. Denetim şirketi büyüklüğü ile aracı değişken olarak belirlenen denetim komitesi arasında pozitif, denetçinin sektör uzmanlığı ile denetim komitesi arasında ise negatif anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, denetim şirketi büyüklüğü ve denetim ücretinin denetim komitesi aracılığıyla kilit denetim konularına pozitif, denetçinin sektör uzmanlığının ise negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim Kalitesi, Kilit Denetim Konuları, Yapısal Eşitlik Modellemesi, BİST 100

Jel Sınıflandırması: M40, M41, M42

The Impact of Audit Quality on The Disclosure of Key Audit Matters Under ISA 701: A Study on Companies Listed in The BIST 100 Index

ABSTRACT

This study aims to determine the direct and indirect effects of certain indicators of audit quality on key audit matters included in auditor reports within the scope of ISA 701. The dataset for this study consists of data obtained from the independent auditor reports and annual reports of companies listed in the Borsa İstanbul 100 Index. By analyzing the impact of audit quality on the disclosure of key audit matters using Structural Equation Modeling (SEM), this study provides findings on a relationship that has been relatively limited in the literature. Unlike existing research, it examines the effect of audit quality indicators on the number of key audit matters, thereby contributing to the academic literature and offering practitioners a new perspective. The analyses conducted using Structural Equation Modeling reveal that audit firm size has a significant negative relationship with key audit matters, whereas the audit committee has a significant positive relationship. Moreover, a positive relationship has been identified between audit firm size and the audit committee, which serves as a mediating variable. In contrast, a negative relationship has been observed between the auditor's industry expertise and the audit committee. Additionally, it has been determined that audit firm size and audit fees have a positive effect on key audit matters through the mediation of the audit committee, whereas the auditor's industry expertise has a negative effect.

Keywords: Independent Audit Quality, Key Audit Matters, Structural Equation Modeling, BIST 100

Jel Classification: M40, M41, M42

* Published by The Journal of Accounting and Finance. This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) licence.

Makale Gönderim Tarihi:17.01. 2025, **Makale Kabul Tarihi:** 07.03.2025, **Makale Türü:** Araştırma Makalesi

** Öğr. Gör. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Gülşehir Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, dilekcardak@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8561-9467

*** Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, sgungor@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0675-2479

1. GİRİŞ

Bağımsız denetim, finansal raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlama konusundaki kritik rolü nedeniyle küresel ölçekte giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yatırımcılara, düzenleyici kurumlara ve diğer paydaşlara güvence mekanizması sunması, bağımsız denetimin değerini artıran temel unsurlar arasında yer almaktadır. Küresel piyasalarda, işletmelerin finansal tablolarının güvenilirliğini destekleyerek ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunan bağımsız denetim, bu özelliğiyle akademik çalışmaların ilgi odağı olmaktadır. Bu bağlamda, bağımsız denetimin etkinliği ve uygulanabilirliği üzerine yapılan araştırmalar hem teorik hem de uygulamalı perspektiflerden değerlendirildiğinde büyük bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmada bağımsız denetçi raporlarında açıklanan ve bu raporların kalitesini ve katma değerini artıran kilit denetim konularını, çeşitli bağımsız denetim kalitesi göstergelerinin doğrudan veya dolaylı olarak nasıl etkilediği incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada; Borsa İstanbul (BİST) 100 endeksinde işlem gören işletmelerin verileri kullanılarak, bağımsız denetim kalitesinin, BDS 701 kapsamında bağımsız denetçi raporlarında açıklanan kilit denetim konuları üzerindeki etkilerini tespit etmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler YEM kullanılarak analiz edilmiştir.

Denetim kalitesinin dünya genelinde giderek daha fazla önem kazanması, bu alanda gerçekleştirilen akademik araştırmaların sayısını ve çeşitliliğini artırma ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalardan biri olan Kaya’nın (2019) araştırması, denetimle ilgili konular arasında “denetim komitesi” üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, Geçici ve Can’ın (2022) araştırmasında, ulusal literatürde denetim kalitesine ilişkin eksiklikler ve eğilimler değerlendirilmiş; Türkiye’de bu konuda daha fazla nicel ve nitel araştırmaya duyulan gereksinim vurgulanmıştır. Ancak, bağımsız denetim kalitesi ile kilit denetim konularının açıklanması arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Ayrıca, bağımsız denetçi raporlarında kilit denetim konularına dair yapılan araştırmalarda, genellikle hangi tür kilit denetim konularının ön plana çıktığının belirlenmesine odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, kilit denetim konularına ilişkin yapılan önceki araştırmalardan farklı olarak, açıklanan kilit denetim konusu sayısını etkileyebilecek bağımsız denetim kalite göstergeleri

incelenmiştir. Bu doğrultuda, denetim kalitesinin, denetçi raporlarında yer verilen kilit denetim konularına olan etkileri analiz edilerek hem akademik literatüre hem de uygulama alanına katkı sunulması ve mevcut araştırma boşluğunun giderilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeveye yer verilmiş, üçüncü bölümünde ilgili literatür incelenmiş, dördüncü bölümde araştırmada kullanılan yöntem detaylandırılmış, beşinci bölümde elde edilen bulgular sunulmuş ve son bölümde bu bulgular değerlendirilerek yorumlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde bağımsız denetim, bağımsız denetimde kalite ve kilit denetim konuları kavramları incelenmiştir. Çalışmanın analiz sürecine temel teşkil eden teorik çerçevenin yapı taşları oluşturulmaktadır.

2.1. Bağımsız Denetim

Muhasebe bakış açısıyla finansal tabloların denetimi, ekonomik eylemler ve olaylarla ilgili iddialara ilişkin kanıtların objektif bir şekilde elde edilmesi ve değerlendirilmesi, bu iddialar ile belirlenmiş kriterler arasındaki uygunluk derecesini tespit etmek ve sonuçları ilgili taraflara iletmek için geliştirilen sistematik bir süreç olarak tanımlanmıştır (Soltani, 2007:19).

Bağımsız denetim, “Finansal tablo ve diğer bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun denetim kanıtının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması sürecidir.” (www.kgk.gov.tr, 2021). Bağımsız denetim, bir işletmeye ait finansal bilgilerin gerçeğe uygun bir şekilde ifade edilip edilmediğini belirlemek için başkası tarafından hazırlanan bilgilerin araştırılması sürecidir (Loughran, 2010:9).

Denetçilerin finansal tabloların denetiminde, mesleki sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olacak gereklilikleri, uygulamaları ve diğer açıklayıcı materyalleri denetim standartları ile sağlanmaktadır (Arens vd., 2017:55). Denetim alanında standartlaşma çalışmaları, 1947 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde, Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA) tarafından Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları’nın yayımlanmasıyla

başlamıştır. Günümüzde ise, dünya genelinde geçerli temel denetim standartları, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) aracılığıyla yayımlanan Uluslararası Denetim Standartları olarak kabul edilmektedir.

Farklı ülkelerdeki işletmelerin finansal raporlarının karşılaştırılabilir olmasını sağlayan uluslararası denetim standartları, küresel ekonomik bütünleşmeyi desteklemekte ve sınır ötesi ticaretin gelişimini kolaylaştırmaktadır. Türkiye’de bağımsız denetim standartları 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye Denetim Standartları adıyla bilinen ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yayımlanan bu düzenlemeler, uluslararası standartlarla uyumlu bir yapıda oluşturulmuştur. Bu standartlar arasında bağımsız denetimle ilgili olanlar, Bağımsız Denetim Standartları (BDS) olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Bağımsız Denetimde Kalite

DeAngelo (1981:186) tarafından denetim kalitesi; bir denetçi tarafından gerçekleştirilen denetimde, müşterinin muhasebe sisteminde tespit edilen bir ihlalin ve bu ihlalin raporlanabilme olasılığının piyasa tarafından değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Kalite konusuna bağımsız denetim açısından bakıldığında; Palmrose (1988: 56) tarafından yapılan bir çalışmaya göre denetim kalitesi, finansal tabloların önemli hatalar veya yanlışlıklar içermediği konusundaki güvence düzeyi olarak tanımlanmıştır. Buna paralel olarak, güvence düzeyinin artması, bağımsız denetim kalitesinin de yükselmesine yol açmaktadır.

Bağımsız denetim kalitesini artırmak amacıyla düzenleyici otoriteler, bu alanda belirli çerçeveler geliştirmiştir. Muhasebe mesleğine olan güveni sağlamak ve denetim kalitesini artırmak adına, 2002 yılında Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) kabul edilmiştir. SOX kapsamında kurulan Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB), denetim kalitesinin geliştirilmesi ve bu yolla yatırımcılara daha fazla fayda sağlanması sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu doğrultusunda PCAOB, 2012 yılında, denetim kalitesinin ölçülmesine yönelik göstergelerin geliştirilmesini amaçlayan ‘Denetim Kalitesi Göstergeleri Projesi’ni hayata geçirmiştir (Little ve Lehkamp, 2018:8).

Denetim süreçlerinin kaliteli bir şekilde yürütülmesi için bağımsız denetim standartları geliştirilmiştir. Bu standartlar, denetçilerin çalışmalarını belirli bir çerçevede gerçekleştirmesini

sağlayarak finansal raporlamanın doğruluğunu, güvenilirliğini ve şeffaflığını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Ayrıca, hata, hile ve yolsuzluk risklerini en aza indirerek, işletmelerin etik kurallara ve yasal düzenlemelere uygun bir şekilde faaliyet göstermelerine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, bağımsız denetim standartları, denetim süreçlerinin kalitesinin korunmasında ve ekonomik sistemin güvenilirlik ve istikrarının sağlanmasında kritik bir role sahiptir.

Denetim kalitesini etkileyen unsurlar, uzun yıllardır yoğun olarak araştırılan bir konu olmuştur. Bu kaliteyi değerlendirmek için genellikle iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlar doğrudan ve dolaylı yaklaşımlardır. Doğrudan yaklaşım, denetim sonucunda önemli hataların tespit edilip raporlanmasının, denetim kalitesini yansıttığı varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda, denetim hatalarının tespiti, ihtiyari tahakkuklar ve anormal kâr yönetimi gibi uygulamalar, doğrudan yaklaşım kapsamında denetim kalitesine etki eden unsurlar arasında değerlendirilmektedir. Dolaylı yaklaşım ise denetim sürecine ilişkin farklı özelliklere odaklanmaktadır. Bu çerçevede, “denetim şirketi büyüklüğü, denetim süresi, denetim dışı hizmetlerin sunulması ve sektör uzmanlığı” gibi denetim şirketine ait özellikler ile denetim ekibine ilişkin çeşitli faktörler dikkate alınmaktadır. Denetim ekibi özellikleri olan “denetçinin mesleki özen ve titizliği, denetim ekibi ile denetlenen işletme yönetimi arasındaki iletişim ve iş ilişkilerinin kalitesi, denetçinin sektörel uzmanlığı ve deneyimi, denetim ekibi ve ortağının genel olarak ve müşterinin endüstrisiyle ilgili olarak bilgi düzeyini ve denetim ekibinin etik standartları uygulaması” gibi faktörler denetim kalitesi göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Kilgore vd., 2011: 254).

DeAngelo’nun denetim kalitesi tanımına dayanarak Tritschler (2013) tarafından kalite göstergelerini temel alan bir “Denetim Kalitesi Küresi” oluşturulmuştur. Denetim Kalitesi Küresi Şekil 1’de gösterilmiştir.

finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konular” olarak tanımlanmaktadır (BDS, 701: Md. 8). Denetim sürecinde kilit denetim konularının belirlenmesi, sürecin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırarak, yatırımcılar ve diğer paydaşlar nezdinde güven oluşturduğu için önemlidir. Bağımsız denetçi raporlarında kilit denetim konularının açıklanması, denetim raporlarının kalitesini ve güvenilirliğini artırarak finansal raporlamanın doğruluk ve dürüstlüğüne desteklemektedir.

IAASB, 2011-2015 yılları arasında yürüttüğü çalışmalarla, finansal tablolardaki açıklamaların önemine vurgu yaparak denetim sürecini daha anlaşılır hale getirmeyi ve denetçi raporunda kilit denetim konularını öne çıkararak kullanıcıların dikkatini sürecin kritik noktalarına çekmeyi amaçlamıştır (Kavut ve Güngör, 2018: 60). IAASB, çalışmasında, borsada işlem gören işletmeler için kilit denetim konularının bildirilmesine ilişkin standardın uygulanmasını zorunlu hale getirmiş ve aynı zamanda ilgili mevzuatın ek zorunluluklar getirebileceğine dikkat çekmiştir (www.iaasb.org, 2015).

Bununla birlikte KGK tarafından yapılan açıklamada, borsada işlem gören işletmelerin yanı sıra 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu kapsamında denetime tabi olan işletmeler için de kilit denetim konularının raporlanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu zorunluluk, borsada işlem gören işletmeler için 2017 hesap döneminden başlamış, 6102 sayılı Kanun gereği denetime tabi olan işletmeler için ise 2018 hesap döneminden itibaren geçerli olmuştur (www.kgk.gov.tr, 2023).

Yüksek kaliteli bir denetim, kilit denetim konularının doğru tespit edilmesi ve şeffaf bir şekilde raporlanmasını sağlamaktadır. Bu durum, denetçi raporunun güvenilirliğini artırarak finansal tablo kullanıcılarının daha bilinçli kararlar almasına katkı sunmaktadır. Kilit denetim konularının raporlanması, denetim sürecinin derinlemesine analiz edildiğini ve önemli risklerin etkili bir şekilde ele alındığını gösterdiği için denetim kalitesini yükselten bir faktör olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bağımsız denetim kalitesi ile kilit denetim konuları arasında güçlü bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki, denetim süreçlerinin başarısında kritik bir rol oynamaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde gerçekleştirilen çalışmalar ışığında bağımsız denetim kalitesini ölçmek için sıklıkla kullanılan, denetim özellikleri ile ilgili, çeşitli göstergeler tercih edilmiştir. Bu göstergeler; denetim şirketi büyüklüğü, denetçinin sektör uzmanlığı, denetim ücreti, denetçinin bağımsızlığı ve denetim komitesidir.

Tablo 1. Bağımsız Denetim Kalitesi Göstergeleri ile Denetim Kalitesi Arasındaki İlişkilere İlişkin Literatür Taraması

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Yazarlar	Sonuç
Denetim Şirketi Büyüklüğü	Denetim Kalitesi	DeAngelo, 1981; Lennox, 1999; Bauwhede vd., 2003; Choi vd., 2010; Gençoglu ve Ertan, 2012; Oktay, 2013; Ali ve Aulia, 2015; Salehi vd. 2019.	Pozitif etkiler
Denetçinin Sektör Uzmanlığı	Denetim Kalitesi	Jaffar vd., 2005; Lowensohn, 2007; Gerayli vd., 2011; Suttipun, 2021.	Pozitif etkiler
Denetim Ücreti	Denetim Kalitesi	Suseno, 2013; DeFond ve Zhang, 2014; Alareeni, 2019; Jadiyahpa vd., 2021; Ananda ve Faisal, 2023.	Pozitif etkiler
Denetçinin Bağımsızlığı	Denetim Kalitesi	Richard, 2006; Gerayli vd., 2011, Aslanoğlu ve Baskan, 2016; Handoko ve Pamungkas, 2020.	Pozitif etkiler
Denetim Komitesi	Denetim Kalitesi	Adeyemi ve Fagbemi, 2010; DeFond ve Zhang, 2014; Ghafran ve O’Sullivan, 2017; Alhababsah ve Yekini, 2021.	Pozitif etkiler

Tablo 1’de, bağımsız denetim kalitesini belirleyen çeşitli göstergeler ve bu göstergelerin denetim kalitesiyle ilişkisini ele alan çalışmalara yer verilerek, literatürde bu konunun nasıl incelendiğine dair bir çerçeve sunulmaktadır. Tablo 2’de ise, bağımsız denetim kalitesi ile kilit denetim konularını birlikte inceleyen çalışmalar derlenmiştir. Böylece, denetim kalitesinin yalnızca genel kalite göstergeleriyle değil, aynı zamanda bağımsız denetçi raporlarında yer alan kilit denetim konularıyla nasıl ilişkilendiği literatürdeki çalışmalar çerçevesinde ele alınmıştır.

Tablo 2. Bağımsız Denetim Kalitesi ile Kilit Denetim Konuları Arasındaki İlişkilere İlişkin Literatür Taraması

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Yazarlar	Sonuç
Kilit Denetim Konuları	Denetim Kalitesi	Clueber, Gold ve Pott, 2018; Bedard, Gonthier-Besacier ve Schatt, 2019; Suttipun, 2021.	Pozitif etkiler
Kilit Denetim Konuları	Denetim Kalitesi	Gutierrez vd., 2018; Reid vd., 2019; Segal, 2019.	Etkilemez

Bu çalışmada literatürdeki benzer çalışmalara dayanarak denetim kalitesinin, işletmelerin bağımsız denetçi raporlarında yer alan kilit denetim konularının açıklanmasını nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır.

Tablo 3, bağımsız denetim kalitesi göstergeleri ile kilit denetim konuları arasındaki ilişkileri özetleyen bir literatür taramasını sunmaktadır.

Tablo 3. Bağımsız Denetim Kalitesi Göstergeleri ile Kilit Denetim Konuları Arasındaki İlişkilere İlişkin Literatür Taraması

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Yazarlar	Sonuç
Denetim Şirketi	Kilit Denetim	Velte, 2018; Oghuvwu ve Orakwue, 2019; Pinto ve Morais, 2019; Wuttichindanon ve Issarawornrawanich, 2020.	Pozitif Etkiler
Büyükülüğü	Konuları	Velte, 2020; Yalçın 2020.	Negatif Etkiler
Denetçinin Sektör Uzmanlığı	Kilit Denetim	Segal, 2019.	Pozitif Etkiler
Denetim Ücreti	Konuları	Li, Hay ve Lau, 2019; Oghuvwu ve Orakwue, 2019; Suttipun, 2022.	Pozitif Etkiler
Denetim Komitesi	Konuları	Velte, 2018; 2020. Wuttichindanon ve Issarawornrawanich (2020)	Pozitif Etkiler Etkilemez

Tablo 1’de, bağımsız denetim kalitesinin çeşitli göstergeleri ile genel denetim kalitesi arasındaki ilişkiler incelenerek, denetim kalitesini belirleyen temel unsurlar analiz edilmiştir. Tablo 2’de ise bağımsız denetim kalitesi ile kilit denetim konularının açıklanması arasındaki bağlantıya odaklanılmıştır. Bu doğrultuda, Tablo 3’te mevcut literatürde sınırlı sayıda

incelenmiş olan bağımsız denetim kalitesi göstergeleri ile kilit denetim konuları arasındaki ilişkiyi ele alan literatür taraması sunulmuştur.

Araştırmalar, bağımsız denetçi raporlarındaki kilit denetim konularının sayısının, bağımsız denetimin özellikleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Wuttichindanon ve Issarawornrawanich, 2020: 578). Ayrıca Segal,(2019)’a göre, .bağımsız denetçilere ait özellikler de kilit denetim konularının açıklanmasının kapsamını ve niteliğini etkilemektedir

Bu çalışmada, bağımsız denetçi raporlarında yer alan ve raporların kalitesi ile değerini artırma potansiyeline sahip olan kilit denetim konularının, farklı bağımsız denetim kalitesi göstergeleri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak nasıl etkilendiği analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, bağımlı değişken olarak, analiz kapsamına alınan işletmelerin bağımsız denetçi raporlarında yer verilen kilit denetim konularının sayısı esas alınmıştır. Literatürde, kilit denetim konularının açıklanmasıyla ilgili çalışmalar genellikle açıklanan konu türlerine odaklanırken, bu araştırma, açıklanan kilit denetim konusu sayısına odaklanarak farklı bir yaklaşım benimsemektedir. Ayrıca, bağımsız denetim kalitesi göstergelerinden biri olan denetçi bağımsızlığı ile kilit denetim konularını bir arada değerlendiren çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ulusal literatür bağlamında, bağımsız denetim alanında en az çalışma yapılan konulardan birinin “denetim komitesi” olduğu saptanmış (Kaya, 2019) ve denetim kalitesine yönelik daha fazla akademik araştırmaya ihtiyaç duyulduğu (Geçici ve Can, 2022) tespit edilmiştir. Bu kapsamda, bu çalışma, Türkiye’deki bağımsız denetim literatürünün gelişimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

4. METODOLOJİ

Bu çalışma bağımsız denetim kalitesinin BDS 701 standardı kapsamında açıklanan kilit denetim konuları üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda bağımsız denetim kalitesinin BDS 701 kapsamında kilit denetim konularının açıklanması üzerindeki etkisini tespit etmek üzere YEM yol analizi yöntemi kullanılmıştır.

YEM analizi, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini incelemektedir. Bu analizde kullanılan temel matematiksel formül şu şekildedir (Gunzler vd., 2013:392):

$$Y_i = Y_0 + Y_{zy} Z_i + Y_{xy} X_i + \epsilon_i$$

Bu formülde:

Y_i : Bağımlı değişken

Y_0 : Sabit terim

Y_{zy} : Z değişkeninin Y üzerindeki etkisini ifade eden katsayı (doğrudan etki katsayısı)

Z_i : Modelde Z değişkeninin değeri (Gözlemlenen bağımsız değişkenlerden biri)

Y_{xy} : X değişkeninin Y üzerindeki etkisini ifade eden katsayı (doğrudan etki katsayısı)

X_i : Modelde X değişkeninin değeri (Gözlemlenen bağımsız değişkenlerden diğeri)

ϵ_i : Hata terimi

YEM, bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki doğrudan etkilerin yanı sıra, bu etkilerin başka bir değişken aracılığıyla gerçekleşme düzeyini de tahmin edebilmektedir (Musil, Jones ve Warner, 1998: 280). YEM, değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkileri içeren karmaşık modelleri tek bir analizde test ederek, aracılık hipotezlerinin değerlendirilmesini kolaylaştırmaktadır (Gunzler vd., 2013: 391-392). YEM analizinde önerilen modelin veriye uygunluğu incelenirken, beklenmeyen farklı ilişkiler ortaya çıkabilir. Bu nedenle, daha uygun alternatif modellerin araştırılması için aracılık testleri yapılmalıdır (Çakır ve Çakır, 2007: 43).

YEM yönteminde genellikle aşağıda belirtilen adımlar uygulanmaktadır (Dursun ve Kocagöz, 2010: 6):

1. Model Kurma: Bu aşamada, değişkenler arasındaki ilişkiler tespit edilmektedir.
2. Model Tahmini: Bu aşamada model parametreleri tahmin edilmektedir. Yol diyagramının oluşturulması ve ilişkilere ait yol katsayılarının tespit edilmesi de bu aşamada gerçekleştirilmektedir.
3. Model Uyumunun Değerlendirilmesi: Modelin veriyle ne kadar iyi uyum sağladığı sıklıkla kullanılan Ki-kare/Serbestlik Derecesi, GFI, AGFI, CFI, RMSEA, RMR ve Standardize SRMR gibi çeşitli uyum indeksleri kullanılarak değerlendirilmektedir. İyi bir uyum, modelin teorik olarak kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Eğer model uyumu yeterli değilse, modelde gerekli düzeltmeler yapılabilir.
4. Modelin Yorumlanması: Bu aşamada yapısal model analiz edilerek sonuçlar değerlendirilmektedir.

YEM, karmaşık ilişkileri analiz etme yeteneği sunarak, araştırmacılara veri setlerindeki gizli yapıları keşfetme ve değişkenler arasındaki dolaylı etkileri anlama imkânı tanımaktadır. Bu sayede sosyal bilimler ve diğer disiplinlerdeki araştırmalara değerli katkılar sağlamaktadır.

Çalışmada kullanılan değişkenler ve ölçümleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Ölçümleri

Değişkenler		Gösterim	Ölçüm
Bağımlı Değişken			
Denetim Kalitesi	Denetim Şirketi	DSB	Kukla Değişken: 1=Dört Büyük; 0=Diğer
	Büyüklüğü		
	Denetçinin Sektör Uzmanlığı	DSU	Kukla Değişken: 1=Sektör Uzmanı; 0=Sektör Uzmanı Değil
	Denetim Ücreti	DU	Denetim Ücretleri
	Denetçinin Bağımsızlığı	DB	Kukla Değişken: 1= Bağımsız; 0= Bağımlı
	Denetim Komitesi	DKV	Kukla Değişken: 1=Var; 0=Yok
Bağımsız Değişken			
Kilit Denetim Konuları		KDKS	Bağımsız Denetçi Raporlarında Açıklanan Kilit Denetim Konusu Sayısı

Denetim şirketi büyüklüğü, denetim şirketinin dört büyüklerden biri olmasıyla ölçülmüştür. Denetçinin denetlediği işletmelerin sayısı, aynı sektördeki toplam denetlediği işletmelerin %10’una eşit veya daha fazlaysa denetçi, sektör uzmanı olarak kabul edilmektedir (Craswell, Francis ve Taylor, 1995). Denetçinin sektör uzmanlığı bu şekilde ölçülmüştür. Denetim ücreti değişkeni, işletmelerin denetim şirketine ödediği yıllık ücret ile ölçülmüştür. Denetçinin bağımsızlığı; denetim şirketinin, denetlenen işletmeye sağladığı denetim dışı hizmetler için ödenen ücretler ile ölçülmüştür. Buna göre; eğer denetlenen işletme ortalamanın üzerinde bir denetim dışı hizmet ücreti ödüyorsa, denetçinin bağımsızlığının tehlikeye düştüğü kabul edilmektedir (Geraylı, Yanesari ve Ma’atoofi, 2011). Denetim komitesi değişkeni ise; işletmelerde etkin bir denetim komitesi bulunmasıyla ölçülmüştür. Bağımsız değişken olan kilit denetim konuları, bağımsız denetçi raporlarında açıklanan kilit denetim konusu sayısı ile ölçülmüştür. Denetim şirketi büyüklüğü, denetçinin sektör uzmanlığı ve kilit denetim konuları değişkenlerine ait veriler analize konu edilen işletmelerin bağımsız denetçi raporlarından elde edilmiştir. Denetim ücreti ve denetçinin bağımsızlığı değişkenlerine ilişkin veriler işletmelerin finansal tablolarından elde edilmiştir. Denetim komitesi değişkenine ilişkin veriler ise işletmelerin faaliyet raporlarından elde edilmiştir.

Bu çalışmada bağımsız denetim kalitesi göstergelerinin dolayısıyla denetim kalitesinin, bağımsız denetçi raporlarında açıklanan kilit denetim konusu sayısını etkilediği varsayılmaktadır. Bu varsayımı test etmek amacıyla çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

- H₁: Denetim şirketi büyüklüğü ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.
- H₂: Denetçinin sektör uzmanlığı ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.
- H₃: Denetim ücreti ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.
- H₄: Denetçinin bağımsızlığı ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.
- H₅: Denetlenen işletmede denetim komitesi olması ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.
- H₆: Denetim şirketi büyüklüğü denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.
- H₇: Denetim ücreti denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.
- H₈: Denetçinin sektör uzmanlığı denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.
- H₉: Denetçinin bağımsızlığı denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.

Bu hipotezler, denetim şirketi büyüklüğü, denetim ücreti, denetçinin sektör uzmanlığı, denetçinin bağımsızlığı ve denetlenen işletmede etkin bir denetim komitesinin bulunması gibi denetim kalitesini gösteren çeşitli faktörlerin, açıklanan kilit denetim konusu sayısı üzerindeki etkilerini inceleyerek, açıklanan kilit denetim konusu sayısını etkileyen unsurların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Elde edilecek bulgular, denetim süreçlerinin iyileştirilmesine ve raporların güvenilirliğinin artırılmasına katkı sağlayabilir.

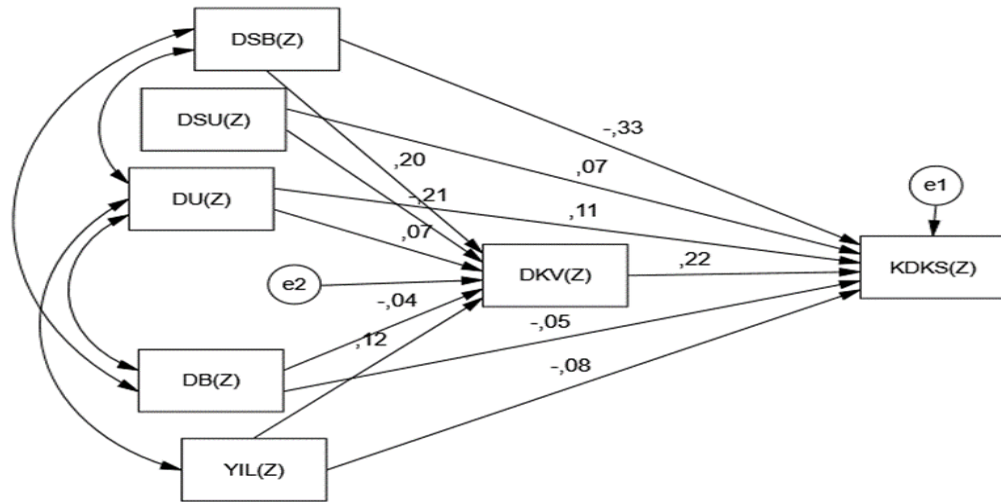
5. BULGULAR

Bağımsız denetim kalitesinin BDS 701 kapsamında açıklanan kilit denetim konuları üzerindeki etkisinin tespit edilmeye çalışıldığı bu çalışmada, BİST 100 endeksinde yer alan işletmelerin 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait bağımsız denetime ilişkin elde edilen verileri SPSS 25.00 ve AMOS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Modelde bağımsız değişkenler olan Denetim Şirketi Büyüklüğü (DSB), Denetçinin Sektör Uzmanlığı (DSU), Denetim Ücreti (DU), Denetçinin Bağımsızlığı (DB) ve yıllar (YIL) değişkenlerinin, bağımlı değişken olan açıklanan Kilit Denetim Konusu Sayısı (KDKS) değişkenine etkisinde Denetim Komitesi (DK) değişkeninin aracılık rolü YEM'in bileşenlerinden biri olan “yol analizi” ile incelenmiştir. Model parametre tahmininde “Maximum Likelihood (En Yüksek Olabilirlik)” yöntemi

kullanılmıştır. Aracılık etkisi testi için “Bootstrap (Yeniden Örnekleme)” yöntemi (n=5000) kullanılmıştır.

Yapısal Eşitlik Modellemesi Yol Analizi Yöntemi ile Araştırma Modelinin Test Edilmesi

Aracı değişkenlerin varlığını sınavan modeller YEM’in temelini oluşturmaktadır. Araştırma modelinde bağımsız değişkenler olan DSB, DSU, DU, DB ve YIL değişkenlerinin bağımlı değişken olan KDKS değişkenine etkisinde DKV değişkeninin aracılık rolü incelenmiştir.

Şekil 2. Gözlemlenen Değişkenlerle Aracılık Model Yol Analizi (Bootsrap n=5000)

Şekil 2, araştırmanın teorik çerçevesine dayalı olarak geliştirilen yapısal eşitlik modelini göstermektedir. Modelde, değişkenler arasındaki ilişkiler oklarla belirtilmiş olup, ölçüm değişkenleri gözlemlenen faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Model hem doğrudan hem de dolaylı etkileri görsel olarak ifade etmekte ve hipotezleri test etmek amacıyla önerilen teorik bağlantıları temsil etmektedir. YEM’de kurulan model yol analizi yöntemi ile test edilirken model parametrelerinin istenilen aralıkta olup olmadığı Tablo 5’te yer alan sınırlara göre değerlendirilmiştir (Meydan ve Şeşen, 2011: 37).

Tablo 5. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Uyum Değerleri

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2 / df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 < \chi^2/df \leq 3$
GFI	$\geq 0,90$	0,85-0,89
CFI	$\geq 0,97$	, $\geq 0,95$
SRMR	$\leq 0,05$	, $06 \leq SRMR \leq ,08$
RMSEA	$\leq 0,05$	, $06 \leq RMSEA \leq ,08$

Gözlemlenen değişkenlerle yol analizi modelinde model test değerleri ($p < 0.05$) olmak üzere χ^2 (5,906), χ^2/df (,984) bulunduğundan modelin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelin uyum indeks değerleri GFI (,994), CFI (,977), SRMR (,000132), RMSEA (,00011) iyi uyum sınırları içinde yer aldığından modelin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Doğrudan Etkiler

Tablo 6’da ve 7’de modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkileri ve anlamlılık düzeyleri sunulmuştur.

Tablo 6. Yol Analizi Modelindeki Doğrudan Etkilerin Regresyon Katsayıları ve İstatistiksel Anlamlılıkları

Bağımsız		Bağımlı	Katsayı	Std.katsayı	Z	P	Hipotez
ZDSB	→	ZKDKS	-,327	-,327	-5,272	***	Kabul
ZDSU	→	ZKDKS	,072	,072	1,199	,231	Ret
ZDU	→	ZKDKS	,107	,107	1,569	,117	Ret
ZDB	→	ZKDKS	-,048	-,048	-,724	,469	Ret
ZDK	→	ZKDKS	,223	,222	3,575	***	Kabul
ZYIL	→	ZKDKS	-,084	-,084	-1,393	,164	Ret

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Yol analizi modeline göre, denetim kalitesi göstergelerinin açıklanan kilit denetim konusu sayısına etkisi incelenmiştir. Tablo 6’daki sonuçlara göre, denetim kalitesi göstergelerinin, açıklanan kilit denetim konusu sayısına direkt etkisinde DSB ve DKV değişkenlerinin etkisinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. DSB değişkeninin KDKS üzerindeki

etkisi negatif ve anlamlıdır ($\beta=-,327$; $p<0,05$), yani denetim şirketi dört büyükten biri olduğunda açıklanan kilit denetim konusu sayısının daha düşük olması beklenmektedir. Öte yandan, DKV değişkeni KDKS üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki yapmaktadır ($\beta=,223$; $p<0,05$). Bu sonuç denetlenen işletmede etkin bir denetim komitesinin bulunmasının, açıklanan kilit denetim konusu sayısını artırabileceğini göstermektedir.

DSU değişkeninin KDKS'ye etkisi ($\beta=,072$; $p>0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu, denetçinin sektör uzmanı olmasının kilit denetim konusu sayısını etkilemediğini göstermektedir. Benzer şekilde, DU değişkeninin KDKS'ye etkisi de ($\beta=,107$; $p>0,05$) anlamlı bulunmamış ve denetim ücretinin açıklanan kilit denetim konusu sayısında etkisi olmadığı kabul edilmiştir. DB değişkeninin KDKS'ye etkisi ($\beta=-,048$; $p>0,05$) anlamlı bulunmamıştır. Bu, denetçinin bağımsızlığının açıklanan kilit denetim konusu sayısını etkilemediği sonucunu ortaya koymaktadır. YIL değişkeninin KDKS'ye etkisi de ($\beta=-,084$; $p>0,05$) anlamlı değildir. Bu durum, yıllardaki değişimin açıklanan kilit denetim konusu sayısını etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 7. Yol Analizi Modelindeki Aracı Değişkene Doğrudan Etkilerin Regresyon Katsayıları ve İstatistiksel Anlamlılıkları

Bağımsız	Bağımlı	Katsayı	Std.katsayı	Z	P	Hipotez
ZDSB	→ ZDK	,202	,203	3,342	***	Kabul
ZDSU	→ ZDK	-,209	-,210	-3,588	***	Kabul
ZDU	→ ZDK	,066	,066	,970	,332	Ret
ZDB	→ ZDK	-,042	-,043	-,636	,525	Ret
ZYIL	→ ZDK	,116	,117	1,935	,053	Ret

* $p<0,05$ ** $p<0,01$ *** $p<0,001$

Tablo 7'deki sonuçlara göre; DSB ve DSU değişkenlerinin DKV değişkenine doğrudan etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir.

DSB değişkeninin DKV üzerindeki etkisi ($\beta= ,203$; $p<0,05$) pozitif ve anlamlı bulunmuş, bu da denetim şirketinin dört büyüklerden biri olmasının, denetlenen işletmede etkin bir denetim komitesine olması durumuna olumlu katkı sağladığını göstermektedir.

Öte yandan, DSU değişkeninin DKV üzerindeki etkisi ($\beta = -210$; $p < 0,05$) negatif ve anlamlı olup, denetçinin sektör uzmanı olmasının, denetlenen işletmedeki denetim komitesini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

DU değişkeninin DKV üzerindeki etkisi ($\beta = 0,066$; $p > 0,05$) anlamlı bulunmamıştır, bu da denetim ücretindeki değişimlerin, denetlenen işletmede, etkin bir denetim komitesi varlığını etkilemediğini göstermektedir. DB değişkeninin DKV üzerindeki etkisi ($\beta = -0,043$; $p > 0,05$) de anlamlı çıkmamış, yani denetçinin bağımsızlığı denetlenen işletmedeki denetim komitesini etkilememektedir. YIL değişkeninin DKV üzerindeki etkisi ($\beta = 0,117$; $p > 0,05$) de anlamlı olmayıp, yıllar arasındaki değişimlerin denetlenen işletmede bulunan denetim komitesine etkisi bulunmamaktadır.

Dolaylı Etkiler

Araştırmada, denetim kalitesi göstergelerinin kilit denetim konusu sayısı üzerindeki etkisi, denetim komitesinin aracılık rolüyle incelenmiştir. Modeldeki bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki dolaylı etkilerini gösteren test sonuçları Tablo 8’de sunulmaktadır. Test sonuçları, denetim şirketi büyüklüğü, denetçinin sektör uzmanlığı ve denetim ücreti değişkenlerinin kilit denetim konusu sayısını etkilediğini ve bu etkileşimde denetim komitesinin aracılık rolü oynadığını ortaya koymuştur.

Tablo 8. Yol Analizi Modelindeki Dolaylı Etkilerin İstatistiksel Anlamlılıkları

	Katsayı	Min	Max	P	Hipotez	Aracılık
DSB→DK→KDKS	,045	,012	,094	,020*	Kabul	Kısmi aracı
DSU→DK→KDKS	-,047	-,093	-,016	,006**	Kabul	Tam aracı
DU→DK→KDKS	,015	,004	,030	,018*	Kabul	Tam aracı
DB→DK→KDKS	-,009	-,031	,007	,365	Ret	Aracı değil
YIL→DK→KDKS	,026	,003	,059	,066	Ret	Aracı değil

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

Tablo 8’e göre, DSB değişkeninin KDKS değişkenine olan etkisi, DKV değişkeni üzerinden dolaylı olarak pozitif ve anlamlıdır ($\beta = 0,045$; $p < 0,05$). Bu DKV’nin, DSB’nin KDKS üzerindeki etkisinde kısmi aracı olduğunu göstermektedir. Kısmi aracılık, bağımsız değişkenin

bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisinin, aracılık değişkeni eklendiğinde azaldığını ancak tamamen kaybolmadığını ifade etmektedir. Bu durumda, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki toplam etkisi doğrudan ve dolaylı etkilerin birleşiminden oluşmaktadır (Baron ve Kenny, 1986: 1174-1178).

DSU'nun KDKS üzerindeki etkisi, DKV üzerinden dolaylı olarak negatif ve anlamlı ($\beta = -0,047$; $p < 0,05$) bulunmuştur. Bu, DKV'nin DSU ile KDKS arasındaki etkide tam aracılık yaptığı anlamına gelmektedir. Tam aracılık etkisi, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı değilken, tüm etkinin aracılık değişkeni üzerinden gerçekleştiğini ifade etmektedir (Baron ve Kenny, 1986: 1174-1178).

DU değişkeninin KDKS üzerindeki DKV aracılığıyla dolaylı etkisi pozitif anlamlı bulunmuştur ($\beta = 0,015$; $p < 0,05$). Bu bulgu, DKV'nin DU'nun KDKS'ye etkisinde tam aracı rolü oynadığını göstermektedir.

DB'nin KDKS üzerindeki dolaylı etkisi, DKV aracılığıyla ($\beta = -,009$; $p > 0,05$) anlamlı bulunmamıştır. Bu, DKV'nin, DB'nin KDKS üzerindeki etkisinde aracı rolü oynamadığını göstermektedir. Benzer şekilde, YIL'ın KDKS üzerindeki DKV aracılığıyla dolaylı etkisi, ($\beta = ,026$; $p > 0,05$) anlamlı bulunmamıştır. Bu da DKV'nin YIL'ın KDKS etkisinde aracı rolü oynamadığını göstermektedir.

Tablo 9. YEM Yol Analizi ile Gerçekleştirilen Hipotez Test Sonuçları

Hipotez No	Hipotez Adı	Sonuç
H ₁	Denetim şirketi büyüklüğü ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.	Kabul
H ₂	Denetçinin sektör uzmanlığı ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.	Ret
H ₃	Denetim ücreti ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.	Ret
H ₄	Denetçinin bağımsızlığı ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.	Ret
H ₅	Denetlenen işletmede denetim komitesi olması ile açıklanan kilit denetim konusu sayısı arasında ilişki vardır.	Kabul
H ₆	Denetim şirketi büyüklüğü denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.	Kabul
H ₇	Denetim ücreti denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.	Kabul

H ₈	Denetçinin sektör uzmanlığı denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.	Ret
H ₉	Denetçinin bağımsızlığı denetim komitesi aracılığıyla açıklanan kilit denetim konusu sayısını dolaylı şekilde etkilemektedir.	Ret

Araştırma bulguları hipotezler doğrultusunda açıklandıktan sonra, hipotezlerin kabul veya reddi Tablo 9’da sunulmuştur. YEM yol analizi ile yapılan hipotez test sonuçları, çalışmanın temel bulgularını özetlemektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, BİST 100 endeksinde işlem gören işletmelerin 2020-2022 yıllarına ait bağımsız denetime ilişkin verileri kullanarak, BDS 701 kapsamında kilit denetim konularının açıklanmasında bağımsız denetim kalitesinin etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

YEM’in bir bileşeni olan yol analizi modelinde yapılan incelemeye göre, denetim kalitesinin kilit denetim konusu sayısına doğrudan etkisinde denetim şirketi büyüklüğü ve denetim komitesinin önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, denetçinin sektör uzmanlığı ile denetim şirketi büyüklüğünün denetim komitesine doğrudan etkisi anlamlı bulunmuştur.

Denetim şirketi büyüklüğünün, açıklanan kilit denetim konusu sayısı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bu, denetim şirketi dört büyüklerden biri olursa açıklanan kilit denetim konusu sayısının daha az olabileceğini göstermektedir. Ancak uygulamada, genellikle dört büyük şirketin denetim kalitesinin yüksek olduğu ve bu nedenle daha fazla kilit denetim konusu açıklanması beklendiği düşünülmektedir. Bu negatif sonucun, beklentilerle çeliştiği söylenebilir.

Analiz, denetim komitesinin etkinliğinin açıklanan kilit denetim konusu sayısını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Etkin bir denetim komitesi, denetim sürecinin daha derinlemesine yürütülmesine, denetçilerin daha dikkatli çalışmalar yapmasına ve daha fazla kilit denetim konusu tespit edilip raporlanmasına yardımcı olmaktadır (Lawati ve Hussainey, 2022: 107).

YEM yol analizinde kullanılan bağımsız değişkenlerin aracı değişken olan denetim komitesi üzerindeki doğrudan etkileri incelendiğinde; denetim şirketi büyüklüğünün, denetim komitesinin etkinliğine pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bu, büyük denetim şirketlerinin geniş kaynakları ve deneyimleriyle, denetim süreçlerini daha etkin ve kapsamlı hale getirerek denetim komitelerinin kurulmasına katkı sağladığını gösterebilir. Denetim komitelerinin varlığının ve etkinliğinin, denetim kalitesini artırdığı ve bu durumun büyük denetim şirketleriyle çalışan işletmelerde daha belirgin olduğu söylenebilir.

Denetçinin sektör uzmanlığının, denetlenen işletmedeki etkin denetim komitesinin varlığını negatif ve anlamlı şekilde etkilediği bulunmuştur. Bu sonuç, sektör uzmanı bir denetçinin, denetim komitesinin rolünü kısmen üstlenebileceği ve böylece komitenin etkinliğine olan ihtiyacı azaltabileceğini göstermektedir. Denetim komiteleri genellikle denetim süreçlerinin etkinliğini sağlamak için kurulur, ancak sektör uzmanı bir denetçi bu süreci kendi başına da yönetebilir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, denetim şirketi büyüklüğünün kilit denetim konusu sayısı üzerindeki dolaylı etkisi, denetim komitesi aracılığıyla pozitif ve anlamlıdır. Bu sonuç, etkin bir denetim komitesinin büyük denetim şirketlerinin daha fazla kilit denetim konusu açıklaması yapmasını sağladığını ortaya koymaktadır.

Aracılık etkilerine ilişkin elde edilen bulgulara göre, denetçinin sektör uzmanlığının, kilit denetim konusu sayısı üzerindeki etkisi, denetim komitesinin aracılığıyla negatif ve anlamlı çıkmıştır. Bu, denetim komitesinin, denetçinin sektör uzmanlığının kilit denetim konusu üzerindeki etkisinde tam aracılık rolü üstlendiğini göstermektedir. Bulgular, sektörde uzmanlaşmış denetçi ve etkin bir denetim komitesine sahip işletmelerde, açıklanan kilit denetim konusu sayısının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, genellikle sektörel bilgi ve deneyim ile etkin denetim komitesinin daha fazla kilit denetim konusu raporlanmasına yol açacağı beklentisinin tersine, bu faktörlerin birleşiminin denetim süreçlerini daha verimli hale getirdiğini ve riskleri daha iyi yönettiğini düşündürmektedir.

Araştırma bulguları, denetim ücretinin kilit denetim konusu sayısı üzerindeki etkisinin, denetim komitesinin aracılığıyla pozitif ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Denetim komitesinin, denetim ücretinin bu etkisinde tam aracı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar,

etkin bir denetim komitesine sahip işletmelerde daha yüksek denetim ücretlerinin, daha fazla kilit denetim konusunun raporlanmasına yol açabileceğini şeklinde yorumlanabilir.

Çalışma sonuçları denetim komitesinin bağımsız denetim sürecinde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Bu nedenle işletmeler denetim komitelerinin etkinliğini artırmak için stratejiler geliştirebilirler. Düzenleyici kurumlar da denetim komitelerinin daha etkili olmasını sağlayacak kurallar ve politikalar geliştirebilirler. Bu katkılar, denetim süreçlerinin daha güvenilir ve etkili olmasına yardımcı olabilir. Çalışmanın sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bağımsız denetim kalitesinin, kilit denetim konularını kısmen etkilediği söylenebilir.

Bu çalışmanın veri seti sadece üç yılı kapsadığı için, bu durum bir kısıt olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte yalnızca BİST 100 endeksindeki işletmelerin kullanılması, bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar, kilit denetim konularını etkileyen değişkenleri daha geniş veri setleri ve farklı yöntemlerle inceleyerek mevcut bulguları destekleyebilir. Ayrıca sektörel farklılıklar ve denetim komitesi yapısının bu konular üzerindeki etkisi detaylı şekilde ele alınabilir.

KAYNAKLAR

- Adeyemi, S.B. – Fagbemi, T.O. (2010). “Audit quality corporate governance and firm characteristics in Nigeria”, *International Journal of Business and Management*, 5(5), 169-179.
- Alareeni, B.A. (2019). “The associations between audit firm attributes and audit quality-specific indicators: a meta-analysis”, *Managerial Auditing Journal*, 34(1), 6-43.
- Alhababsah, S. –Yekini, S. (2021). “Audit committee and audit quality: an empirical analysis considering industry expertise legal expertise and gender diversity”, *Journal of International Accounting Auditing and Taxation*, 42, 1-17.
- Ali, S. – Aulia, M.R.P. (2015). “Audit firm size auditor industry specialization and audit quality: an empirical study of Indonesian state-owned enterprises”, *Research Journal of Finance and Accounting*, 6(22), 1-14.
- Ananda, C. – Faisal, F. (2023). “Audit fees audit tenure auditor industry specialization audit firm size and audit quality: evidence from Indonesian listed companies”, *Jurnal Dinamika Akuntansi dan Bisnis*, 10(2), 213-230.

- Arens, A.A. – Elder, R.J. – Beasley, M.S.- Hogan, C.E. (2017). *Auditing And Assurance Services: An Integrated Approach*, Pearson Education Limited.
- Aslanoğlu, S. – Baskan, T.D. (2016). “Denetçilerin bağımsızlığının denetim kalitesine etkisi: BİST’de yapılan bir uygulama”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 16(48), 59-84.
- Baron, R.M. – Kenny, D.A. (1986). “The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: conceptual strategic and statistical considerations”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bauwhede, H. – Willekens, M. – Gaeremynck, A. (2003). “Audit firm size public ownership and firms’ discretionary accruals management”, *The International Journal of Accounting*, 38(1), 1-22.
- Bédard, J. –Gonthier-Besacier, N. – Schatt, A. (2014). “Costs and benefits of reporting key audit matters in the audit report: the French experience”, *International Symposium on Audit Research*, 24, 1-24.
- Choi, J.H. – Kim, C. – Kim, J.B. – Zang, Y. (2010). “Audit office size audit quality and audit pricing”, *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 29(1), 73-97.
- Craswell, A.T. – Francis, J.R. – Taylor, S.L. (1995). “Auditor brand name reputations and industry specializations”, *Journal of Accounting and Economics*, 20(3), 297-322.
- Çakır, V. – Çakır, V. (2007). “Televizyon reklamlarının algılanan değeri ve reklam tutumu ilişkisi: bir yapısal eşitlik modeli” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30, 37-58.
- DeAngelo, L.E. (1981). “Auditor size and audit quality”, *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.
- DeFond, M. – Zhang, J. (2014). “A review of archival auditing research”, *Journal of Accounting and Economics*, 58(2-3), 275-326.
- Dursun, Y. – Kocagöz, E. (2010). “Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: karşılaştırmalı bir analiz”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 1-17.
- Ghafran, C.O. – Sullivan, N. (2017). “The impact of audit committee expertise on audit quality: evidence from UK audit fees”, *The British Accounting Review*, 49(6), 578-593.
- Geçici, E. – Can, A.V. (2022). “Denetim kalitesi konusunda SSCI kapsamındaki dergilerde yayımlanmış makaleler ile Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik açıdan karşılaştırmalı analizi”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 67, 129-158.
- Gençoğlu, Ü.G. – Ertan, Y. (2012). “Muhasebe kalitesini etkileyen faktörler ve Türkiye’deki durum”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 53, 1-24.

- Gerayli, M.S. – Yanesari, A.M.- Ma’atoofi, A.R. (2011). “Impact of audit quality on earnings management: evidence from Iran”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 66(1), 77-84.
- Gunzler, D. – Chen, T. – Wu, P. – Zhang, H. (2013). “Introduction to mediation analysis with structural equation modeling”, *Shanghai Archives of Psychiatry*, 25(6), 390-394.
- Gutierrez, E.- Minutti-Meza, M. – Tatum, K.W. – Vulcheva, M. (2018) “Consequences of adopting an expanded auditor’s report in the United Kingdom”, *Review of Accounting Studies*, 23(4), 1543-1587.
- Handoko, B.L. – Pamungkas, H.R. (2020). “Effect of independence time budget pressure and auditor ethics on audit quality”, *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(9), 1-6.
- Jadiyappa, N. – Hickman, L.E. – Kakani, R.K. – Abidi, Q. (2021). “Auditor tenure and audit quality: an investigation of moderating factors prior to the commencement of mandatory rotations in India”, *Managerial Auditing Journal*, 36(5), 724-743.
- Jaffar, N. – Ali, S.M. – Selamat, Z.B. – Alias, N. (2005). “The perception of the audit partners audit committee and investment analyst on the audit quality attributes in Malaysian”, *Finance India* , 19(2), 535.
- Kavut, F. – Güngör, N. (2018). “Bağımsız denetimde kilit denetim konuları: BİST-100 şirketlerinin 2017 yılı analizi” *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16, 59-70.
- Kaya, H.P. (2019). “Türkiye’de denetim alanında yazılmış olan doktora tezlerinin değerlendirilmesi”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 556-576.
- Kilgore, A. – Radich, R. – Harrison, G. (2011). “The relative importance of audit quality attributes”, *Australian Accounting Review*, 21(3), 253-265.
- Klueber, J. – Gold, A. – Pott, C. (2018). “Do key audit matters impact financial reporting behavior?” *SSRN* 3210475.
- Lawati, H.A. – Hussainey, K. (2022). “The determinants and impact of key audit matters disclosure in the auditor’s report”, *International Journal of Financial Studies*, 10(4), 1-18.
- Lennox, C. (1999). “Are Large auditors more accurate than small auditors?”, *Accounting and Business Research*, 29(3), 217-227.
- Li, H. – Hay, D. – Lau, D. (2019). “Assessing the impact of the new auditor’s Report”, *Pacific Accounting Review*, 31(1), 110-132.
- Little, H.T. – Lehkamp, J.M. (2018). “The development of audit quality indicators”, *Archives of Business Research*, 6(1), 8-25.

- Loughran, M. (2010). *Auditing for Dummies*, John Wiley and Sons.
- Lowensohn, S. – Johnson, L.E. – Elder, R.J. – Davies, S.P. (2007). “Auditor specialization perceived audit quality and audit fees in the local government audit market” *Journal of Accounting and Public Policy*, 26(6), 705-732.
- Meydan, C.H. – Şeşen, H. (2011). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Musil, C.M. – Jones, S.L. – Warner, C.D. (1998). “Structural equation modeling and its relationship to multiple regression and factor analysis”, *Research in Nursing and Health*, 21(3), 271-281.
- Oghuvwu, M.E. – Orakwue, A.C. (2019). “Determinants of key audit matters disclosure”, *Accounting and Taxation Review*, 3(3), 69-77.
- Oktay, S. (2013). “Bağımsız denetim etkinliğinin artırılmasında denetim hizmetinde kalite ve kalite kontrol: ABD düzenlemeleri”, *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(100), 42-94.
- Palmrose, Z. (1988). “An analysis of auditor litigation and audit service quality”, *The Accounting Review*, 63(1), 55-73.
- Pinto, I. – Morais, A.I. (2019). “What matters in disclosures of key audit matters: evidence from europe”, *Journal of International Financial Management and Accounting*, 30(2), 145-162.
- Reid, L.C. – Carcello, J.V. – Li, C. – Neal, T.L. – Francis, J.R. (2019). “Impact of auditor report changes on financial reporting quality and audit costs: evidence from the United Kingdom”, *Contemporary Accounting Research*, 36(3), 1501-1539.
- Richard, C. (2006). “Why an auditor can’t be competent and independent: a French case study”, *European Accounting Review*, 15(2), 153-179.
- Tritschler, J. (2013). *Audit Quality: Association Between Published Reporting Errors and Audit Firm Characteristics*, Springer Science and Business Media.
- Salehi, M. – Fakhri Mahmoudi, M.R. – Daemi Gah, A. (2019). “A meta-analysis approach for determinants of effective factors on audit quality: evidence from emerging market”, *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 9(2), 287-312.
- Segal, M. (2019). “Key audit matters: insight from audit experts meditari”, *Accountancy Research* 27(3), 472-494.
- Soltani, B. (2007). *Auditing: An International Approach*, Pearson Education, Boston.
- Suseno, N.S. (2013). “An empirical analysis of auditor independence and audit fees on audit quality”, *International Journal of Management and Business Studies*, 3(3), 82-87.

- Suttipun, M. (2021). “Impact of Key Audit Matters (KAMs) reporting on audit quality: evidence from Thailand”, *Journal of Applied Accounting Research*, 22(5), 869-882.
- Velte, P. (2018). “Does gender diversity in the audit committee influence key audit matters’ readability in the audit report? UK evidence”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 25(5), 748-755.
- Velte, P. (2020). “Associations between the financial and industry expertise of audit committee members and key audit matters within related audit reports”, *Journal of Applied Accounting Research*, 21(1), 185-200.
- Yalçın, N. (2020). “Raporlanan kilit denetim konularının sayısını etkileyen faktörler: Borsa İstanbul’da bir uygulama”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(4), 4220-4230.
- Wuttichindanon, S. – Issarawornrawanich, P. (2020). “Determining factors of key audit matter disclosure in Thailand”, *Pacific Accounting Review*, 32(4), 563-584.
- <https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-isa-701-new-communicating-key-audit-matters-independent-auditors>. (Erişim Tarihi: 14.09.2023)
- <https://www.kgk.gov.tr>. (Erişim Tarihi:10.08.2021)
- https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TDS_2024_Seti/BDS_700_kys_600_degisiklikleripdf . (Erişim Tarihi: 15.12.2023)

